

השפתיים מתחברות כדי לחסום את זרימת האוויר, ובמקביל לכך אף שפתות הקול עשויות להיצמד בחזקה בהגיית האל"ף העיצורית. וכשם ש[b] ו-[p] מוגדרים בפי הפונטיקאים "סותם דו-שפתי", אף האל"ף העיצורית מוגדרת **סותם סדקי** (Glottal Stop), וסימנה בכתב הפונטי הבינ-לאומי הוא [ʔ].

לשפתות הקול נועד תפקיד נוסף וחשוב בשעת הדיבור: בהגאים מסוימים הן רוטטות, ורטיטה זו יוצרת צליל המשמש מקור קול. רטיטת שפתות הקול נקראת **קוליות** (Voicing). במצב המוצא של קוליות שפתות הקול נצמדות זו לזו בכל אורכן, אך לא בחזקה כמו במצב של סותם סדקי, אלא הן משיקות זו לזו. השילוב של דחיסת האוויר מהריאה ולחץ ההיצמדות של שפתות הקול האלסטיות גורם לרטיטה של שפתות הקול. ברטיטה זאת אוויר תת-סדקי מצליח לעבור את שפתות הקול בכל שלב שבו סדק הקול נפתח. מספר פליטות האוויר בקוליות הוא כמספר הרטיטות של שפתות הקול. הצליל המופק בשפתות הקול דומה בהרכבו לצליל המופק ממיתר רוטט, כמו זה של כינור או של פסנתר. זאת כנראה הסיבה העיקרית לשם העממי הרווח לשפתות הקול, "מיתרי הקול". המציאות היא שבסדק הקול אין מיתרים של ממש, אלא יש שפתיים. הגאים ששפתות הקול רוטטות בביצועם מכונים **הגאים קוליים**, והגאים ששפתות הקול אינן רוטטות בביצועם נקראים **בלתי קוליים**.

בהגה [p], למשל, בסיס החיתוך הוא דו-שפתי, וההגה הוא בלתי קולי. לעומת זאת, ההגה [b] הוא קולי. ומה באשר לתכונת הקוליות של הסותם הסדקי?

סותם סדקי לעולם **לא יוכל** להיות קולי. והסיבה פשוטה: מצד אחד, סותם סדקי הוא, על פי הגדרתו, עיצור שיש בו סתימה בסדק הקול, כלומר שפתות הקול חוסמות לגמרי את מעבר האוויר. מצד שני, קוליות מוגדרת כרטיטה של שפתות הקול, ובביצועה אוויר תת-סדקי מצליח לעבור את שפתות הקול בכל שלב שבו סדק הקול נפתח. המסקנה ההכרחית היא כי [ʔ] לא יוכל בשום אופן להיות קולי, שכן שפתות הקול אינן יכולות לרטוט ולהיות צמודות באופן הדוק בעת ובעונה אחת.

כתנא דמסייע נוכל להשתמש בלוח יפ"א החדש. יפ"א הוא שמה של האגודה הפונטית הבינ-לאומית, הפועלת מאז 1888. שמה הלועזי הוא IPA, ראשי התיבות של International Phonetic Assosiaton. האגודה

אשר לאופר

האל"ף העיצורית

במאמר "ערעור העיצורים הגרוניים בשפה העברית", שפורסם לאחרונה ב**בלשונו לעם** (מחזור מ"ב [התשנ"א], עמ' 146), מופיעה בתוך סוגריים הקביעה כי העיצור אל"ף הוא קולי (כתוב שם: "חילוף בין ההגאים הקוליים א/ע..."). לתומי סברתי כי שגגה של טעות סופר נפלה כאן. כשהערתי את תשומת לבם של כמה מחבריי העוסקים בלשון לשיגאה זאת, נדהמתי לגלות כי אף הם סברו שהאל"ף העיצורית היא הגה קולי, וכי דעה זאת רווחת בין עוסקי לשון. מתוך כך נתעוררתי לכתוב רשימה זאת ולהוכיח בה כי האל"ף העיצורית לעולם אינה יכולה להתממש כהגה קולי. כדי להוכיח זאת אתאר בקיצור את המבנה של האיברים החותכים את האל"ף העיצורית, ומתוך כך ייקל עלינו להכריע בעניין הקוליות של האל"ף. (בהערת אגב נזכיר, כי בכתב העברי האות אל"ף עשויה לסמן עיצור [אל"ף עיצורית], כמו בראש המלה **אָבָא**, והיא עשויה לשמש אם קריאה, כמו בסוף המלה **אָבָא**).

האל"ף העיצורית נוצרת על-ידי הצמדת שפתות הקול זו לזו עד כדי יצירת סתימה מלאה בפני האוויר הנדחף מן הריאה. שפתות הקול הן זוג שפתיים שרירות, הממוקמות ב**תיבת הקול** שבחלק העליון של הקנה. במששנו את החלק הקדמי של הצוואר אנו יכולים לחוש בבליטה הקדמית של תיבת הקול, המכונה "פיקת הגרוגרת" (Adam's Apple). שפתות הקול צמודות בחלקן הקדמי, אך הן יכולות לשנות את מצבן בחלקן האחורי: הן יכולות להיצמד זו לזו או להתרחק זו מזו. על-ידי פתיחת שפתות הקול נוצר משולש פתוח, ואוויר מן הריאה יכול לעבור בו באופן חופשי. לרווח הנוצר בין שפתות הקול קוראים **סדק הקול** (Glottis).

כידוע, הגה נוצר על-ידי הפרעה לזרימת האוויר במסלול הקול, והמקום שבו מתרחשת ההפרעה, דהיינו המקום שבו מתקרבים איברי הדיבור זה לזה ביותר, מכונה **בסיס חיתוך**. בסיס החיתוך של האל"ף העיצורית הוא אפוא סדק הקול, ואין הוא שונה מכל בסיס חיתוך אחר, כמו למשל בסיס החיתוך הדו-שפתי. בשעת הגיית סותם דו-שפתי (היינו העיצורים [b] ו-[p])

